

UOT 85.(100)

Ələkbər ALLAHVERDİYEV

*Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin
Polis Akademiyasının Kriminalistika kafedrasının
baş müəllimi, polis polkovniki
<https://doi.org/10.6213/FMKI2978>*

DİNDİRMƏDƏ QOXU VƏ MUSİQİ FONUNUN TƏTBİQ EDİLMƏSİNİN BƏZİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Məqalədə ibtidai araşdırma prosesində cinayət törətmiş şəxsin dindirilməsi zamanı istifadə edilən qeyri-ənənəvi kriminalistik-psixoloji metodlardan: qoxu və musiqi fonunun tətbiqi məsələləri barədə məlumatlar əksini tapır. Rəqəmsal kriminalistika və istintaq təcrübəsində psixoloji təsir vasitələrinin istifadəsi getdikcə daha çox aktuallaşır. Dindirilmə prosesində şəratin yumşaldılması, şəxsin ifadəvermə meylinin artırılması və aqressiv davranışın neytrallaşdırılması məqsədilə tətbiq edilən qoxu və musiqi fonu kimi üsullar bu baxımdan xüsusi maraq doğurur. Eyni zamanda qoxu və musiqi fonunun cinayət törətmiş şəxsin dindirilməsi zamanı istifadə edilməsinin xüsusiyyətləri, məqsədləri, etik və hüquqi aspektləri şərh olunur. Psixoloji təsir vasitəsi kimi bu yanaşmaların istintaqa təsiri, effektivliyi və s. mülahizələr geniş şəkildə təhlil edilir. Məqalədə həm Azərbaycan Respublikasının milli qanunvericiliyi, həm də beynəlxalq hüquq normaları kontekstində bu üsulların dindirmə prosesində necə istifadə olunması, onların psixoloji və hüquqi aspektlərinin bəzi məqamları, həmçinin qoxu və musiqi fonunun tətbiqi imkanlarından bəhs edilir.

Açar sözlər: dindirmə prosesi, psixoloji təsir, qoxu və musiqi fonu, emosional vəziyyət, sakitləşdirici musiqi.

Ibtidai araşdırma prosesi yalnız hüquqi prosedur deyil, eyni zamanda psixoloji yanaşma tələb edən mürəkkəb bir fəaliyyət sahəsidir. İbtidai istintaqın ən mühüm vəzifəsi dindirmə istintaq hərəkəti və digər hərəkətlərin köməkliyi ilə cinayət hadisəsinin bütün hallarının tam və obyektiv araşdırılmasıdır. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi zamanı alınmış ifadə digər sübutlarla birlikdə hadisənin aydınlaşdırılmasına və hüquqi qiymət verilməsinə imkan yaradır. Dindirmə zamanı şahid, zərərçəkmiş və ya şübhəli şəxslərin ifadəsinin tamlığı və düzgünlüyü əksər hallarda onların emosional vəziyyəti və psixoloji rahatlığından asılıdır. Ona görə də istintaq prosesində ifadə verən şəxsin psixoloji vəziyyəti böyük əhəmiyyət daşıyır. Bu kontekstdə istintaq psixologiyası müasir metod və yanaşmalara ehtiyac duyur. Belə üsullardan biri də dindirmə zamanı xarici stimulların – xüsusilə qoxu və musiqi fonunun istifadəsidir.

Qeyd etmək olar ki, son illərdə bəzi ölkələrin

təcrübəsində və nəzəri tədqiqatlarda alternativ yanaşmalardan biri kimi *qoxu və musiqi fonunun* istifadəsinə diqqət artır. Qoxu və musiqinin insanın psixoloji vəziyyətinə təsiri dərinəndən araşdırılmışdır. İnsanların emosional vəziyyətini formalaşdıran ən güclü faktorlar arasında bu iki elementin rolu mühüm yer tutur.

Qoxu və musiqi fonundan istifadə etməklə *dindirmə istintaq hərəkəti* – psixoloji təsir vasitələri baxımından müasir rəqəmsal kriminalistika və istintaq təcrübəsində araşdırmaya məruz qalan mövzulardan biridir. Belə qeyri-ənənəvi üsulların məqsədi dindirilmə şəxsin psixoloji vəziyyətinə təsir edərək düzgün və tam ifadə verməsini asanlaşdırmaqdır. Belə üsullar istintaqda qanunauyğun və insan hüquqlarına zidd olmamaq şərti ilə istifadə olunmalıdır.

Qoxu və musiqi fonunun istifadəsi müasir dünyada, xüsusilə terapiya və iş mühitlərində əhəmiyyətli rol oynayır. Həm psixoloji, həm də fiziki təsirləri ilə insanların davranışlarını və əh-

val-ruhiyyələrini dəyişdirmək potensialına malikdir. Dindirmə və ya digər şəraitlərdə qoxular və musiqilər mühitin atmosferini formalaşdıraraq, iştirakçıların diqqətini və emosional vəziyyətini idarə etmək məqsədini güdür.

Bir sıra ölkələrdə, xüsusilə Almaniya, İsveç və Kanada kimi dövlətlərdə dindirmə zamanı mülayim musiqi fonu və ya rahatladıcı qoxulardan istifadəyə dair psixoloji tövsiyələr mövcuddur. Bu üsullar yalnız şahidin və ya zərərçəkmişin razılığı əsasında peşəkar psixoloqun tövsiyəsi ilə tətbiq olunur.

Müvafiq musiqi fonunun yaradılması və istifadə edilməsi təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi zamanı onun yalan ifadə verməsini aradan qaldıran əhəmiyyətli təsir üsullarından biridir. Bu qeyri-ənənəvi metodun müsbət halları musiqinin insanın emosional vəziyyətinə təsir edə biləcəyi fikrinə əsaslanır.

Qeyd etmək lazımdır ki, musiqinin insana təsiri əsasən onun özünü dərk etdiyi xüsusiyyətləri ilə yanaşı konkret həyat şəraitindən asılıdır. Ona görə də həbsdə olan insanlar duyğu məhrumluğu kimi tanınan hisslər yaşayırlar. Onlar sərbəst, azad insanlarla müqayisədə daha az xarici stimullara malik olmaqla, musiqiyə aktiv reaksiya verirlər. Demək olar ki, hər bir təqsirləndirilən şəxsin dinləmə zamanı ona həzz verən, əhvalını yaxşılaşdıran və ya onu düşüncə və kədərə qərq edən, səsləndirilmiş melodiya ilə bağlı xoş və ya kədərli keçmişini xatırlamağa vadar edən sevimli musiqi parçaları vardır. Ümumiyyətlə, musiqi assosiativ olaraq müəyyən davranışı formalaşdıran müvafiq düşüncə və hissləri oyadır. Təqsirləndirilən şəxsin yalan ifadə verməyə köklənmiş daxili hisslərini (meylini) güclü musiqi təsiri ilə (ən azı bir müddət) zərərsizləşdirmək olar.

Dindirmə zamanı musiqidən istifadənin uğurlu olması üçün təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyəti yaxşı öyrənilməklə yanaşı, onun emosional sferasının və temperamentinin xüsusiyyətləri də müəyyən edilir. Psixologiya elmi müəyyən etmişdir ki, əsəb sistemi güclü olan insanların tanımadığı adamların yanında musiqiyə reaksiyası artır, zəif tiplilərdə isə azalır. Güclü sinir sistemi tipinin nümayəndəsi üçün yüksək səslə musiqi fonuna üstünlük verilir. Sinir sistemi zəif tipli, introspektiv,

başqalarından uzaq olan insanlar yüksək həssaslıqla xarakterizə olunur və onlar üçün musiqi səsi aşağı tonda olmalıdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, təqsirləndirilən şəxsin musiqi fonunun təsiri altında düzgün ifadə vermək qərarı onun yalan ifadə verməyə yönələn əvvəllər seçdiyi daxili münasibətinə ziddir. Bu vəziyyətdə emosional təsirin induksiya baş verir.

Dindirmə zamanı musiqidən istifadənin zəruri şərtlərindən biri əlverişli mühitin yaradılmasıdır. Başqa insanların işlədiyi otaqda belə bir mühit yaradıla bilməz. Ona görə də təqsirləndirilən şəxslə sərbəst qalmaq məsləhətdir. Otağın qapısına girişi qadağan edən yazı ilə lövhə yapışdırılır. Telefonunuzu söndürə, pəncərəni bağlaya bilərsiniz, yəni kənar qıcıqlandırıcıların ünsiyyətə mane olmaması üçün şərait yarada bilərsiniz. Dindirməyə hazırlaşarkən dindirilən şəxsin sevimli musiqi parçalarını seçməlisiniz.

Təsvir edilən vəziyyətdə musiqidən istifadə psixi zorakılığın bir forması kimi qəbul edilmir, çünki söhbət təqsirləndirilən şəxsi mənəvi cəhətdən təmizləyən müsbət emosiyalar oyatmaqdan gedir. Psixoterapevtlərin musiqi terapiyasını estetik terapiyanın bir forması kimi, xəstəni təcrübələrindən üstün tutan müəyyən əhval-ruhiyyənin sözsüz təklifi kimi tətbiq etmələri səbəbsiz deyil.

Təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi zamanı musiqidən istifadə Cinayət-Prosessual Məcəlləyə və ya etik normalara zidd deyil və düzgün ifadənin alınmasına kömək edən legitim taktiki üsullardan biridir. Belə dindirməyə hazırlaşarkən dindirilən şəxsin şəxsiyyətini dərinlən öyrənmək, onun fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini bilmək lazımdır. Dindirmə zamanı psixoloq və musiqişünasların köməyindən istifadə etmək zərurəti yaranabilir. Dindirilən şəxsin xarakterindən və temperamentindən asılı olaraq dindirmənin aparılacağı musiqinin həcmi əvvəlcədən müəyyən etmək lazımdır. Dindirilən şəxsi bilməməlidir ki, onun sevdiyi musiqi parçalarından istifadə dindirmə taktikasının bir hissəsidir. Dindirmə diqqəti yayındıran amillərin təsiri istisna olmaqla, təbii, normal, sakit, iş şəraitində aparılmalıdır.

Musiqidən istifadə o zaman uğurlu hesab oluna bilər ki, təqsirləndirilən şəxsin (və ya şübhəli) şəxsiyyəti yaxşı öyrənilməklə yanaşı, onun emo-

sional sferasının və temperamentinin xüsusiyyətləri də müəyyən edilir. Ona görə də dindirməyə hazırlaşarkən dindirilən şəxsin sevimli musiqi parçalarının seçilməsi prinsipinə diqqət etmək lazımdır.

Məlumdur ki, insanın həyatında eşitmə və görmə duyğuları ilə yanaşı qoxu hissləri də böyük rol oynayır. Qoxular müəyyən əhval-ruhiyyə, davranış nümunələri yarada və ya saxlaya bilər ki, bu da insanın fəaliyyətinə, ürək-damar sistemə, kəllədaxili təzyiqə, əzələ tonusuna, görmə, eşitmə qabiliyyətinə, nəbzinə və cinsi hisslərə təsir göstərir. İnsanın konsentrasiyadan asılı olaraq, onun xarakterini bir müddət dəyişən bir çox qoxular vardır. Çox vaxtı eyni qoxu hissi olan insanlar eyni maddənin qoxusunu fərqli qəbul edirlər. Qoxu hissi isti, rütubətli havada və yaxşı işıqlandırmada kəskinləşir. Günün əvvəlində və axşam saatlarında iyilmə həssaslığı artır.

Qoxu hissi insanın emosional sferası ilə sıx bağlıdır. Demək olar ki, hər bir qoxu hisslərinin öz nüansları var. Bir çox insanlar üçün qoxu xatirələri oyadan hissədir. Bu, iyilmə mexanizminin beyinin yaddaş və emosiyaları idarə edən hissəsi ilə sıx bağlı olması ilə izah olunur.

Təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsinin taktiki üsullarından bəhs olunmuş mənbələrdə dindirilən şəxslərin konkret cinsinin nəzərə alınması barədə tövsiyələr demək olar ki, yoxdur. Eyni zamanda, psixoloqlar və fizioloqlar qadınların qoxulara həssaslığını, onların davranışının dəyişməsində qoxunun xüsusi rolunu qeyd edirlər. *Məsələn:* 1974-1990-cı illərdə Rusiya Federasiyasının vilayətlərindən birində ağır cinayətlər törətdiklərinə və təqsirlərini inkar etdiklərinə görə həbs edilən qadınların dindirilməsi zamanı ətir qoxuları 40 dəfədən çox uğurla tətbiq edilmişdir. Belə dindirmədən əvvəl həmişə dindirilən şəxslərin şəxsiyyətini xarakterizə edən məlumatların toplanılması üçün istintaq-əməliyyat tədbirləri həyata keçirilirdi. Bütün hallarda təqsirləndirilən şəxsin sevimli ətri haqqında məlumatlardan istifadə edilirdi. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu kimi təbii halın assosiativ səbəbləri müəyyən edilmişdir (sevilən şəxsdən ətir almaq və s.). Bununla belə, dindirilən şəxslərin heç biri qoxuların xüsusi istifadəsi haqqında təxmin etməmişdir. Aparıl-

mış təcrübənin nəticələri isə aşkar şəkildə müsbət qiymətləndirilmişdir.

Metodiki baxımdan tövsiyələr nəzərə alınaraq, əlverişli mühitin yaradılması üçün təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsi təxminən saat 17-21 arasında, dindirmə otağında müstəntiqin iştirakı ilə aparılmalıdır. Təqsirləndirilən şəxsi dindirmə otağına gətirməzdən on dəqiqə əvvəl müstəntiq yun parçanın üzərinə müvafiq ətir vurduqdan sonra onu masanın alt hissəsinə yerləşdirir. Kənar qıcıqlandırıcıları aradan qaldırmaq üçün dindirmə otağı əvvəlcədən havalandırılaraq, dindirmə zamanı telefonlar söndürülür. Taktiki-psixoloji cəhətdən dindirmə 2 saatdan 4 saata qədər davam edə bilər. Əvvəlcə təqsirləndirilən şəxsə keçmiş həyatının müsbət tərəfləri, vaxtında qayıda biləcəyi ailəsi və yaxınları xatırladılaraq, onların vəziyyətinin yaxşı olduqları barədə məlumatlar həmin şəxsə çatdırılır. Təcrübə göstərir ki, dindirmə zamanı müstəntiqin dindirilən şəxsə təqsirini etiraf etməyə sövq etməsi üçün zəif bir qoxunun tətbiq edilməsi əksər hallarda keçmişdə baş vermiş hadisənin ayrı-ayrı hallarını xatırlatmağa kifayət edir.

Qoxu insanın hissiyyatına təsir edən çox güclü bir elementdir və dindirmə zamanı istifadə edildikdə fərqli hisslər yaratmaq və insanların rahatlıq vəziyyətinə keçməsinə təmin etmək məqsədilə istifadə olunur. Qoxular insan yaddaşının və emosional reaksiyalarının formalaşmasında mühüm rol oynayır. Elmi araşdırmalar göstərir ki, müəyyən qoxular insanlarda nostalji hisslər doğura, onları sakitləşdirir və ya stressi azalda bilər. Bu xüsusiyyətlər istintaq zamanı dindirilən şəxsin rahatlaşdırılması və yaddaşın stimullaşdırılması baxımından önəm daşıya bilər. Məsələn, lavanda və ya nanə qoxusu sakitləşdirici təsirə malikdir. Belə qoxuların dindirmə otağında istifadəsi şəxsin gərginliyini azalda bilər ki, bu da ifadələrin daha səmimi və ətraflı olmasına şərait yaradır. Lakin qoxuların istifadəsi zamanı şəxsin allergik reaksiyaları və ya spesifik travmatik assosiasiyaları nəzərə alınmalıdır. Qoxuların psixoloji təsirləri olduqca genişdir:

- *Rahatlaşdırıcı və stressi azaldıcı təsir:*

- Məsələn, lavanda və ya nar çiçəyi qoxusu stressi azaldır və sakitləşdirir. Bu cür qoxuların

istifadəsi insanların daha rahat hiss etməsinə və dindirmə prosesinə daha çox fokuslanmalarına kömək edir.

- *Xatirələr və duyğuların oyandırılması:*

- Qoxular xatirələri oyandıran və müəyyən duyğuları ortaya çıxaran təsirə malikdir. Məsələn, bəzi qoxular bir şəxsin keçmişindəki xoşbəxt anlarla bağlı xatirələri canlandırmağa kömək edir.

- *Qoxunun psixologiya ilə əlaqəsi:*

- Qoxu beynin bəzi hissələrinə, xüsusən də emosiyalarla əlaqəli olan hissələrə təsir edir. Bu səbəbdən düzgün qoxuların seçilməsi insanlar arasında fərqli emosional reaksiyalara yol açmağa kömək edir.

Qoxular, xüsusən insanların şüuraltı səviyyəsində fəaliyyət göstərir. Beynin qoxuya reaksiyası şəxsin psixoloji vəziyyətindən asılı olaraq dəyişə bilər, ümumiyyətlə, müxtəlif qoxular müəyyən emosional vəziyyətləri oyandırır. Məsələn:

- *Lavanda, vanil və ya çobanyastığı qoxusu* rahatlıq və sakitlik hissi yaradır.

- *Meyvə və sitrus qoxuları* enerjini artırır, əhval-ruhiyyəni yaxşılaşdırır.

- *Yaxşı tanınmış qoxular*, məsələn, uşaqlıq dövründən gələn müəyyən iy hissələri insanın xatirələrini oyandıraraq müəyyən emosiyalarla əlaqələndirilə bilər.

Bu səbəbdən dindirmə və ya terapiya mühitlərində istifadə olunan qoxular iştirakçıların emosional vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq, onları daha rahat və diqqətli bir vəziyyətə gətirmək üçün mühüm vasitə ola bilər.

Musiqi fonu da insanın əhval-ruhiyyəsinə və davranışına təsir edən mühüm bir amildir. Musiqi fonu qeyri-ənənəvi metod kimi dindirmə prosesinə iki əsas istiqamətdə təsir göstərə bilər: emosional fonun tənzimlənməsi və yaddaşın aktivləşdirilməsi. Aşağı intensivlikli klassik və ya instrumental musiqi şəxsin diqqətini cəmləməyə və özünü daha təhlükəsiz hiss etməyə yardım edə bilər.

Lakin bu metodun hüquqi əsasları və məhdudiyyətləri də mövcuddur. Cinayət Prosesual Məcəlləsinə əsasən, dindirmə prosesi könüllülük, təzyiqsiz və şəffaf şəkildə aparılmalıdır. Əgər musiqi və ya qoxu şəxsin iradəsinə zidd şəkildə, manipulyativ məqsədlə istifadə olunarsa, bu, ifadələrin etibarlılığına xələl gətirə və sübutların

qüvvədən salınmasına səbəb ola bilər. Musiqi insanların diqqətinin cəmlənməsinə, rahatlanmasına və ya müəyyən bir emosional vəziyyətə daxil olmalarına kömək edə bilər:

- *Sakitləşdirici təsir:*

Lirik və yumşaq melodiyalar, məsələn, klassik musiqi və ya instrumental parçalar insanların ruhunu sakitləşdirir və onları rahatlaşdırmağa kömək edə bilər. Bu, xüsusilə meditasiya və ya stressdən azad olma zamanı faydalıdır.

- *Rahatlıq və fokuslanma:*

Musiqi fonunda insanların daha yaxşı konsentrasiya etmələri müşahidə olunmuşdur. Sakit və mülayim musiqi insanların beyin fəaliyyətini optimallaşdırmağa və onları xüsusi bir vəziyyətə gətirməyə kömək edə bilər.

- *Emosional təsir:*

Musiqinin ritmi və tonlaması insanların əhvalını dəyişdirə bilər. Sürətli və enerjili musiqilər insanları daha aktiv edə bilər, yavaş və melodik musiqilər daha dərin və dincəlməmiş bir vəziyyətə gətirə bilər.

Musiqi fonu həm də insanın psixologiyasına dərin təsir göstərir. Musiqi ritmləri, tonlamaları və melodiyaları insanın emosional vəziyyətini dəyişdirə bilər:

- *Sakitləşdirici musiqi* (klassik, instrumental) beyin fəaliyyətini yavaşladır və rahatlama hissi yaradır.

- *Enerji verici musiqilər* (daha sürətli ritm və ritmik melodiyalar) insanların aktivləşməsinə təmin edir.

Musiqi insanın emosional vəziyyətinə uyğun olaraq seçildikdə, fokuslanma və dindirmə prosesinə daha yaxşı yönləndirmək mümkündür.

Dindirmə zamanı musiqi fonunun istifadəsi iştirakçıların diqqətini daha yüksək səviyyədə cəmləşdirərək, onların emosional və intellektual vəziyyətlərini idarə etmək məqsədini güdür.

Qoxu və musiqi bir-biri ilə qarşılıqlı şəkildə istifadə edildikdə, onlar bir-birini tamamlayaraq daha güclü bir emosional və fiziki təsir yarada bilər. Məsələn, dindirmə zamanı həm sakitləşdirici musiqi, həm də rahatlaşdırıcı qoxu istifadəsi çox müsbət nəticələr verə bilər.

Qoxu və musiqi seçimi mühitin məqsədinə və auditoriyasına uyğun olmalıdır. Məsələn, iş və ya

meditasiya üçün fərqli musiqilər və qoxular seçilə bilər. Qoxu və musiqinin istifadəsinin hüquqi aspektləri, xüsusən şəxsi hüquqlar və mülkiyyət hüquqları baxımından əhəmiyyətlidir. Hər iki elementin istifadəsi müəyyən hüquqi çərçivəyə tabe olmalıdır ki, bu da istifadəçilərin və iştirakçıların hüquqlarını qorumaq üçün vacibdir.

Qoxu və musiqi istifadəsi ilə bağlı etik və hüquqi məsələlər, həmçinin də iştirakçıların qoxulara və musiqiyə qarşı olan fərdi həssaslıqları nəzərə alınmalıdır:

➤ *Məcburiyyət və razılıq*: Qoxu və musiqinin dindirmə prosesində istifadəsi mütləq şəkildə iştirakçıların razılığı ilə həyata keçirilməlidir. Məsələn, bir mühitdə yüksək səslə musiqi və ya xüsusi qoxular istifadə edilərkən, iştirakçılar bununla bağlı əvvəlcədən məlumatlandırılmalı və onların razılığı alınmalıdır.

➤ *Fərdi seçimlərə hörmət*: Bəzi insanlar qoxu və musiqilərin tətbiqi zamanı narahat da ola bilər. Bu səbəbdən, şəraitin, mühitin təşkil edilməsində müxtəlif seçim imkanlarının təqdim edilməsi əhəmiyyətlidir.

Cinayət törətmiş şəxsin dindirilməsində (sorgulanmasında) *iy (qoxu) və musiqidən* istifadə psixoloji təsir və yaddaşın bərpa edilməsi məqsədilə tətbiq edilə bilər. Bu üsullar klassik sorğu metodlarından fərqli olaraq, daha çox *psixoloji təsir və yaddaşın stimullaşdırılması* məqsədi daşıyır. Azərbaycan Respublikasının *Cinayət Prosesual Məcəlləsi (maddə15)* ifadə verən şəxsin hüquqlarının qorunmasını, psixoloji və fiziki toxunulmazlığını təmin edir. Eyni zamanda, *BMT-*

nin İşgəncələrin Qarşısının Alınması haqqında Konvensiyası istintaq prosesində şəxslərə qarşı istənilən növ psixoloji və ya fiziki təzyiqi qadağan edir. Qoxu və musiqi fonu kimi vasitələrin istifadəsi yalnız ifadə verənin *razılığı və ya tibbi göstəricilər əsasında*, şəffaf və məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməlidir. Həmçinin qoxu və musiqi fonu kimi metodlar, düzgün istifadə olunanda, istintaq prosesini yumşalda və ifadənin daha rahat alınmasına şərait yarada bilər. Lakin bu üsulların *qeyri-qanuni təsir və ya təzyiq vasitəsi* kimi istifadəsi istintaqın obyektivliyini şübhə altına alar və nəticədə alınmış ifadə öz hüquqi qüvvəsini itirə bilər.

Dindirmə zamanı qoxu və musiqi fonunun istifadəsi həm psixoloji, həm də hüquqi baxımdan diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir. Psixoloji təsirlər insanların emosional vəziyyətini dəyişdirərək, onların fokuslanmasını və rahatlığını təmin edir. Hüquqi cəhətdən isə, müəllif hüquqları, dindirilən şəxsin razılığı və onun hüquqlarının qorunması əhəmiyyətlidir. Qoxu və musiqinin məqsədli və etik şəkildə istifadə edilməsi həm hüquqi, həm də psixoloji baxımdan müsbət nəticələr verə bilər.

Beləliklə, ibtidai araşdırma prosesində qoxu və musiqi fonundan istifadə etməklə dindirmə istintaq hərəkətinin aparılması zamanı məqsədyönlü bir atmosfer yaratmaq, dindirilən şəxsin rahatlaması (sakitləşməsi), konsentrasiyası və ümumilikdə emosional vəziyyətinin yaxşılaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi. Bakı, 1999.
2. K.Q. Saricalinskaya və İ.S. Abbasovanın redaktəsi ilə. Kriminalistika. Dərslik, -Bakı, -2021, -s.655-676
3. C.A. Daanov və b. Kriminalistik taktika. Dərs vəsaiti. -Bakı, -2022, -s. 272-304
4. Дикаев С.У., Павлов Д.В., Гарусов А.В. Уголовно-процессуальные проблемы преодоления дачи заведомо ложных показаний заинтересованными в исходе дела лицами // Вестник Санкт-Петербургской юридической академии. -2021. № 3(52). -с. 82–87.
5. Herz, R. S. (2004). A naturalistic analysis of autobiographical memories triggered by olfactory, visual and auditory stimuli. *Chemical Senses*, 29(3), -217–224.
6. North, A. C., & Hargreaves, D. J. (1997). Music and consumer behavior. *The Psychologist*, 10(9), -385–389.
7. Watanabe, E., Kuchta, K., Kimura, M., & Rauwald, H. W. (2015). Effects of inhalation aromatherapy on symptoms of sleep disturbance in the elderly. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*.

8. United Nations Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (1984).

9. European Court of Human Rights (ECHR). *Jalloh v. Germany*, no. 54810/00, judgment of 11 July 2006.

10. Sevinc, G. (2020). The Use of Music in Interrogation: Ethical and Legal Challenges. *Journal of International Human Rights Law*, 12(2), -102–117.

Алекпер АЛЛАХВЕРДИЕВ

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗАПАХОВ И ФОНОВОЙ МУЗЫКИ ПРИ ДОПРОСЕ

РЕЗЮМЕ

В статье содержатся сведения об использовании нетрадиционных криминалистических методов, применяемых при допросе лица, совершившего преступление, на предварительном следствии: использование запахового и музыкального фона. Использование психологических инструментов в современной судебно-следственной практике становится все более актуальным. Особый интерес в этом отношении представляют такие методы, как запах и музыкальный фон, которые используются для смягчения обстановки во время допроса, повышения готовности человека к самовыражению и нейтрализации агрессивного поведения. При этом комментируются особенности, цели, этические и правовые аспекты использования запахового и музыкального фона при допросе преступника.

Ключевые слова: процесс допроса, психологическое воздействие, запах и музыкальный фон, эмоциональное состояние, успокаивающая музыка.

Alakbar ALLAHVERDIYEV

SOME FEATURES OF USING SMELLS AND BACKGROUND MUSIC DURING INTERROGATION

SUMMARY

The article contains information on the use of non-traditional criminalistic methods used in the interrogation of a person who has committed a crime during the preliminary investigation: the use of a scented and musical background. The use of psychological tools in modern forensic investigative practice is becoming increasingly relevant. Of particular interest in this regard are such methods as smell and background music, which are used to soften the atmosphere during interrogation, increase a person's readiness for self-expression and neutralize aggressive behavior. At the same time, the features, goals, ethical and legal aspects of using odor and background music during interrogation of a criminal are commented on.

Key words: interrogation process, psychological impact, smell and background music, emotional state, calming music.